

Zadání pro argumentační seminář z obecné části mezinárodního práva veřejného I Ak. r. 2004-2005

V posledních letech je na poli mezinárodního práva velmi aktuální otázka legality a legitimacy použití ozbrojené síly v sebeobraně proti bezprostředně hrozícímu nebo potencionálnímu ozbrojenému útoku státem proti jinému státu.

Otázkou je, do jaké míry soudobé mezinárodní právo legitimuje a legalizuje preventivní (v originále se různými autory používají promiskue termíny *anticipatory self-defence*, *nebo preventive self-defence*) a preemptivní sebeobranu (*preemptive self-defence*). Podmínky pro legální použití ozbrojené síly jsou upraveny Chartou OSN, kterou s jistou nadsázkou může označit jako ústavu mezinárodního společenství.

Situace:

29. listopadu 1947 Valné shromáždění OSN schválilo nezávaznou rezoluci č. 186 v níž rozdělilo mandátní území Palestiny na židovský stát a arabský stát. Liga arabských států však tuto rezoluci odmítla a prohlásila, že bude-li třeba postaví se proti židovskému státu silou. 14. května 1948 Židé vyhlásili nezávislý stát Izrael, který byl okamžitě uznán jak USA tak Sovětským svazem. Vzápětí armády sousedních států Izrael napadly. Prvnímu arabskému útoku izraelský stát odolal a nejenže svá území ubránil, ale podařilo se mu je i rozšířit. Od ledna do dubna 1949 sjednal Izrael na ostrově Rhodos se sousedními státy dohody o příměří. Ovšem arabské státy dávaly jasně najevo, že jejich přijetí v žádném případě naznamená uznání státu Izrael a čekaly pouze na svojí příležitost.

Šestidenní válka

Po nepravdivé informaci Sovětského svazu, že Izrael plánuje ozbrojený útok na Egypt, byly v roce 1967 Ligou arabských států přemístěny početné vojenské síly na Sinajský poloostrov a na žádost egyptského prezidenta Nassera odtamtud byly staženy jednotky OSN. Egyptský prezident uzavřel izraelským lodím Akabský záliv a veřejně prohlásil, že hodlá Izrael zničit. Současně s tím palestinské síly pronikly podél hranic Izraele a Sýrie. Izrael měl informace zpravodajských služeb, že Egypt, Sýrie a Jordánsko vytvořily vojenskou alianci proti Izraeli s cílem zničit tuto zemi. Proto v červnu roku 1967 zahájil Izrael masivní vzdušné nálety na letiště nepřítele a zároveň jeho pozemní jednotky obsadily Sinaj, západní břeh Jordánu a Golanské výšiny. Tento případ byl projednáván Radou bezpečnosti OSN. Izrael své jednání obhajoval právem na sebeobranu proti aktuálnímu vzdušnému a ozbrojenému útoku ze strany svých sousedů na teritorium Izraele. Když se případ dostal do Valného Shromáždění OSN izraelský ministr zahraničí už nemluvil o aktuálních útocích ze strany Egypta. Použití práva na sebeobranu obhajoval jen skutečností, že se egyptské síly přiblížily k izraelské státní hranici. Rada bezpečnosti v žádné své rezoluci nikterak neodsoudila, ale ani nepodpořila jednání Izraele.

Případ Osirak

Na podzim roku 1979 začínalo být Izraelských obranným silám jasné, že jedinou možností jak zabránit Iráku v produkci plutonia v jaderné elektrárně *Al-Tuvajta* může být pouze vojenská akce. Vzhledem ke značné vzdálenosti tohoto místa od hranic Izraele (asi 1000 km) a neexistenci společné hranice s Irákem byla vyloučena akce pozemních či výsadkových jednotek. Jako jediné možné řešení se jevil nálet izraelského letectva. Ten proběhl, pod krycím jménem Opera, 7. června 1981. Budova reaktoru i reaktor samotný byly zcela zničeny a Iráku se již nikdy nepodařilo získat atomový reaktor vhodný k produkci plutonia. Úspěšný nálet na jaderné zařízení v hloubi Iráku samozřejmě vyvolal bouřlivou reakci na světové politické scéně a protesty řady zemí. Rada bezpečnosti OSN přijala rezoluci č. 487 z roku 1981, kde se daným jednáním zabývala.

Ve všech třech případech použití ozbrojené síly proti jinému státu argumentoval Izrael právem na sebeobranu. V roce 1948-49 se dle Izraele jednalo o reakční sebeobranu. V roce 1967 o preventivní sebeobranu. V roce 1981 o preemtivní sebeobranu.

Otázky:

1. Jaké jsou podmínky realizace práva na sebeobranu podle čl. 51 Charty OSN?
2. Rozeberte čl. 51 Charty OSN ve vztahu k preventivní a preemtivní sebeobraně. Jsou tímto článkem preventivní a preemtivní sebeobrana vyloučeny? (použijte různé druhy výkladu podle čl.31 a 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu)
3. Je právo na sebeobranu též součástí obyčejového mezinárodního práva – jestliže ano, v jakém vztahu jsou k sobě tato pravidla?
4. Bylo rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 487 z roku 1981 potvrzeno právo Izraele na preemtivní sebeobranou?
5. Jak je mezinárodním právem definovaná agrese; jaký je vztah mezi agresí a ozbrojeným útokem (kdo jediný je oprávněn kvalifikovat povahu ozbrojeného útoku jako agresí)?

Dokumenty (donést sebou na seminář):

1. Charta Organizace spojených národů
2. Rezoluce rady bezpečnosti OSN č. 487 z roku 1981

Odkaz na tuto rezoluci naleznete na : <http://www.un.org/Docs/scres/1981/scres81.htm>

3. Deklarace Valného shromáždění OSN (rezoluce 3314 (XXIX) z roku 1974)

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/503/08/PDF/N0050308.pdf?OpenElement>

4. Články 31 a 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu

Povinná literatura:

1. Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*, 4. vyd., MU – nakl. Doplněk, Brno, 2004, str. 315-334
2. Čepelka, Č., Šturma P., *Mezinárodní právo veřejné*, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, str. 642-649

Doporučená literatura:

1. Seidl-Hohenveldern, I., *Mezinárodní právo veřejné*, Codex Bohemia, Praha, 1999, 2. vydání, ASPI Publishing, Praha, 2001

Materiál ke studiu:

Případ Caroline (někteří autoři v tomto případě vidí zdroj obyčejového práva na preventivní sebeobranu)

V roce 1837 povstali Kanadčané proti britské nadvládě. Američané otevřeně podporovali povstalce, kterým posílali zásoby. Parník Caroline byl americkou lodí plavící se na Niagaře, jakožto hraniční řece mezi USA a Kanadou. Pravidelně zásoboval povstalce na kanadském ostrově, který byl základnou pro dobrovolníky, kteří odtamtud útočili na britské lodě. V noci 29 prosince roku 1837 britské jednotky překročily řeku směrem k ostrovu s cílem zničit Caroline. Ale záhy zjistily, že loď odplula a nachází se už na území USA. Britové překročili státní hranici USA a zaútočili na Caroline. Zabili nejméně jednoho Američana, zapálili loď a nasměrovali jí na Niagarské vodopády. Následně došlo k diplomatické roztržce mezi USA a

Velkou Británií. USA požadovalo náhradu škody a potrestání viníků. Velká Británie argumentovala tím, že jelikož se jednalo o nutnost sebeobranu a sebezáchovy, daly jim tyto okolnosti právo zničit pirátské plavidlo na území USA.

Státní tajemník USA Daniel Webster požadoval, aby Británie prokázala:*necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation.*

Zástupce britské vlády lord Ashburton nevznesl proti těmto podmínkám žádné připomínky.

Ovšem nutno dodat, že v této diplomatické korespondenci se používaly termíny sebezáchova, sebeobrana a nutnost sebeobranu bez přesného vymezení k sobě navzájem..

Znaky sebeobranu vymezené Webstem: Za oprávněnou sebeobranu se považuje sebeobrana, kdy nutnost jednání naplňuje následující podmínky: 1) časovou naléhavost; 2) neodvratitelnou nutnost a potřebnost; 3) vyčerpání všech jiných prostředků řešení situace; 4) neexistence časového prostoru pro další úvahy či plánování; 5) proporcionalitu mezi užitými prostředky a cílem.

Webster kromě toho uvedl, že rozsah práva na sebeobranu musí být posouzen podle okolností každého konkrétního případu.

Nesmíme zapomenout, že v době případu Caroline byla válka mezinárodním právem nezakázaná. Tudíž právo na sebeobranu nemělo z hlediska legality použití ozbrojené síly žádnou relevanci. Tento pohled se mění až v souvislosti s Briand – Kellogovým Paktem (1928) :

Smluvní strany odsuzují uchýlení se k válce za účelem vyřizování mezinárodních rozepří a vzdávají se války jakožto nástroje národní politiky ve svých vzájemných vztazích.

a následně přijetím Charty OSN, která se snaží co nejvíce omezit použití ozbrojené síly. Což může mít vliv i na případnou existenci obyčejně.

Dnešním mezinárodním právem obecně uznávané zásady sebeobranu jsou (i) **defenzivnosti** (reaguje na předchozí ozbrojený útok), (ii) **přiměřenosti** (prostředky jsou adekvátní cíli), (iii) **nutnosti**. Sebeobranu lze vést jen proti aktuálnímu, probíhajícímu, ozbrojenému útoku a smí ji vést jen přímá oběť.

Základním problémem současného práva na sebeobranu je, zda lze vést sebeobranu proti ještě nezapočatému, ale bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku. Podmínky preventivní sebeobranu jsou tedy určeny: 1) povahou a velikostí hrozby; 2) vysokou pravděpodobností, že hrozba bude realizovaná, 3) vyčerpáním všech alternativních možností řešení situace.

V souvislosti s existencí zbraní hromadného ničení je koncept reakční sebeobranu skoro nepoužitelný. Proto vznikl koncept preemptivní sebeobranu. Podle této koncepce není třeba bezprostřední hrozby ozbrojeného útoku, stačí pouhé budoucí možné ohrožení státu

Právo na sebeobranu v mezinárodním právu

Dnešní mezinárodní právo zakazuje hrozbu nebo použití síly jedním státem jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli jiného státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli OSN. Ovšem čl. 2 odst.4 Charty OSN musí být vykládán v kontextu čl. 39, 51 Charty OSN.

Výjimky ze zákazu použití síly jsou upraveny v Kapitole VII Charty OSN (sankční mechanismus Rady bezpečnosti) a čl. 51 Charty OSN (právo na individuální a kolektivní sebeobranu). Zákaz hrozby nebo použití síly je i kogentní normou mezinárodního práva.

Právo na sebeobranu je i součástí mezinárodního obyčejového práva, zde je ovšem sporný jeho rozsah.

Webster v případě Caroline řekl, že právo na sebeobranu je přirozeným právem každého státu (inherent right). Tento závěr byl potvrzen Mezinárodním soudním dvorem ve věci Nikaragua:

„tato smlouva [Charta OSN] sama odkazuje na předtím existující mezinárodní obyčejové právo; Tento odkaz na obyčejové právo je obsažen v platném textu článku 51, který zmiňuje „přirozené právo“ na sebeobranu...jako právo, kterému „nic v této Chartě není na překážku“ a které vzniká v případě, dojde-li k ozbrojenému útoku.“

Jinými slovy, stojí zde vedle sebe smluvní závazek v podobě čl. 51 Charty OSN, který zahrnuje termín inherent right a obyčejové mezinárodní právo. Jejich vzájemný vztah je nutný řešit dle výkladových pravidel mezinárodního práva veřejného.

Charta OSN:

Čl. 2 odst. 4

Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby násilím nebo použití násilí at' proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, at' jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů.

*All Members shall refrain in their international relations from the **threat or use of force** against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations*

Čl. 39

Rada bezpečnosti určí, zda jde o ohrožení míru, jeho porušení nebo útočný čin, a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření mají být učiněna podle článků 41 a 42, aby byl zachován nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost.

*The Security Council shall determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace, or **act of aggression** and shall make recommendations, or decide what measures shall be taken in accordance with Articles 41 and 42, to maintain or restore international peace and security*

Čl. 51

Dojde-li k ozbrojenému útoku proti některému členu Spojených národů, nic v této chartě není na překážku přirozenému právu na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření, učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobrany, oznámí se ihned Radě bezpečnosti a nedotýkají se nikterak touto chartou stanovené pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, aby kdykoli podnikla takovou akci, kterou považuje za potřebnou k zachování nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.

*Nothing in the present Charter shall impair the **inherent right** of individual or collective self-defence if an **armed attack** occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by Members in the exercise of this right of self-defence shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action as it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security*

Charta OSN nedefinuje útočný čin (agresi) ani ohrožení míru ani porušení míru ani ozbrojený útok. V mezinárodním právu neexistuje závazná definice agrese. Deklarace Valného shromáždění OSN (rezoluce 3314 (XXIX) z roku 1974) nezávazně definovala agresi ve smyslu čl. 39 Charty OSN. Definice agrese byla explicitně stanovena ve statusu Norimberského tribunálu (viz. příložené dokumenty), ale ve statusu Mezinárodního trestního tribunálu prozatím chybí. Ozbrojený útok (čl. 51 Charty) není v normativní podobě mezinárodním právem nikterak definován

Mezinárodní soudní dvůr ve věci Nikaragua (1986) řekl, že sebeobrana je legální pouze jako reakce na ozbrojený útok. Ovšem ne každé porušení čl. 2 odst. 4 je považováno za ozbrojený útok ve smyslu čl. 51, ale pouze použití síly relativně vysoké intenzity.